

დიდი დეპრესიის მხატვრული ინტერპრეტაციის ფორმები 1930-იანი წლების
ამერიკულ ლიტერატურაში

გვანცა ჩიქობავა

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

e-mail: gvantsa1994chikobava@gmail.com

<https://doi.org/10.52340/lac.2022.825>

დიდმა დეპრესიამ მნიშვნელოვანი ზეგავლენა იქონია 1930-იანი წლების ამერიკულ ლიტერატურაზე. სოციალურ-პოლიტიკური, ფინანსური და ეკონომიკური კრიზისი მკაფიოდ აირეკლა ათწლეულის მნიშვნელოვან მხატვრულ ქმნილებებში. შეიქმნა ერთგვარი მხატვრულ-ესთეტიკური ფენომენი, რომელსაც „დიდი დეპრესიის ლიტერატურა“ შეიძლება ვუწოდოთ. ეპოქალური კატაკლიზმები და ისტორიული პროცესები მთელი თავისი წინააღმდეგობებითა და კანონზომიერებებით საინტერესოდ აისახა 1930-იანი წლების ამერიკულ პროზაში.

1930-იანი წლების ამერიკულ პროზაში ორი ძირითადი ურთიერთსაპირისპირო ტენდენცია გამოიკვეთა თავთავიანთი განშტოებებითა თუ შენაკადებით: მოდერნის-ტული თხრობითი ექსპერიმენტები და რეალიზმი. საბოლოო ჯამში, ლიტერატურული პროცესის მაგისტრალური გეზი თუ ლიტერატურული კანონი მოდერნისტებმა (უილიამ ფოლკნერი, ჯონ დოს პასოსი, ნათანიელ უესტი, ჰენრი როთი, ფიცჯერალდი და სხვ.) განსაზღვრეს, თუმცა არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო რეალისტური ხაზიც, რომელიც კრიტიკულად ხატავდა იმდროინდელი ამერიკის საზოგადოებრივ ცხოვრებას. სტაინბეკი და რიჩარდ რაითი 1930-იანი წლების სოციალურ რომანისტებად მოგვევლინენ, ხოლო ჯონ დოს პასოსი, მართალია, თავისი თხრობითი ექსპერიმენტებით მოდერნისტთა ბანაკს ეკუთვნის, მაგრამ მის რომანებს არც მწვავე სოციალური ჟღერადობა აკლიათ.

ლიტერატურული მოდერნიზმი პირდაპირ უტევდა კომუნისტურ იდეოლოგიას და იცავდა კონსერვატორულ, ინდივიდუალისტურ, ანარქისტულ ან ლიბერტიარიანულ პოზიციებს. რამდენიმე სამხრეთელმა მწერალმა და ინტელექტუალმა (ე. წ. „სამხრეთელი აგრარიანელები“: ელინ ტეიტი, ჯონ ქროუ რენსომი, რობერტ პენ უორენი) 1930 წელს გამოაქვეყნა ესეების კრებული *I'll Take My Stand*. კრებულის ავტორები უარყოფდნენ „პროგრესულ“ ინდუსტრიულ კულტურას და კოლექტივიზმს. 1930-იანი წლების ამერიკულ ლიტერატურულ კულტურაში დომინანტური მემარცხენე ლიტერატურული კრიტიკა ამ

კრებულს აფასებდა როგორც რეტროგრადულს და რასისტულს. მარქსის-ტული კრიტიკა ასევე ცალსახად უარყოფითად იყო განწყობილი ედვარდ ესლინ კამინგსის დღიურისადმი *Eimi* (1933), სადაც ავტორი აღწერს რუსეთში მოგზაურობის შთაბეჭდილებებს და გაოგნებულია სტალინის რეპრესიული, ტოტალიტარული და არაჰუმანური კომუნისტური „ჯოჯოხეთით“. ამ წიგნს ლიტერატურული საზოგადოება უპირატესად დუმილით შეხვდა, მაგრამ ეზრა პაუნდი მიიჩნევდა, რომ ეს იყო მნიშვნელოვანი ლიტერატურული მოვლენა. პაუნდი მრავალი წელი ცხოვრობდა იტალიაში და II მსოფლიო ომის დროს ფაშისტურ კოალიციას უჭერდა მხარს. იტალიურ პროფაშისტურ რადიოში თავისი ერთ-ერთი გამოსვლისას აღნიშნა, რომ უვიცმა ამერიკელებმა ეს წიგნი უნდა წაიკითხოთ, რომ თვალი აეხილოთ კომუნისტების ქეშმარიტ სახეზე.¹ არა მარტო კამინგსი და პაუნდი, ზოგადად 1930-იანი წლების ამერიკელი ანტიკომუნისტი ინტელექტუალები საბჭოთა კავშირს აღიქვამდნენ როგორც რეპრესიულ, მოძალადე სახელმწიფოს, რომლის მიზანიც იყო ინდივიდუალიზმისა და ადამიანის თავისუფლების აღმოფხვრა, ხოლო ამერიკელი კომუნისტები ან გულუბრყვილო იდიოტებად აღიქმებოდნენ მათი მხრიდან, ან თავისუფლების მოძულეებად. მათ მიაჩნდათ, რომ კომუნისტი ანტიამერიკული ანომალია იყო.

საინტერესო ტენდენციები იჩენს თავს დრამატურგიაში. ლიტერატურულ ასპარეზზე გამოდიან იუჯინ ო'ნილი, მაქსველ ანდერსონი, თორნტონ უაილდერი, უილიამ საროიანი და სხვები - ყველა დროის ამერიკული დრამატურგიის გამორჩეული წარმომადგენლები. ზოგიერთი კრიტიკოსი მიიჩნევს, რომ ესაა ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ათწლეული ამერიკული რომანის ისტორიაში, რადგანაც სწორედ ამ დროს ქმნიან თავიანთ მნიშვნელოვან რომანებს ჯონ სტაინბეკი, უილიამ ფოლკნერი, ჯონ დოს პასოსი, ზორა ნილ ჰერსტონი და სხვები. პოეზიაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ლენგსტონ ჰიუზის, კენეთ ფეარინგისა და უილიამ კარლოს უილიამსის შემოქმედება.

დიდი დეპრესიის ხანა განსაკუთრებით ნაყოფიერი აღმოჩნდა ამერიკის სამხრეთისათვის - 1930-იანი წლები ამერიკული ლიტერატურის ისტორიაში ცნობილია როგორც „სამხრეთული რენესანსის“ ეპოქა. ნაციონალური თუ ზოგადსაკაცობრიო პრობლემების წარმოსაჩენად სამხრეთულ მასალას მიმართავდნენ უორენი, ელინ ტეიტი და ჯონ ქროუ რენსომი პოეზიაში, ფოლკნერი, ტომას ვულფი, ქეთრინ ენ პორტერი, ერსკინ კოლდუელი, რიჩარდ რაითი და სხვები პროზაში. განსაკუთრებით პოპულარული გახდა დეტექტიური და ეპიკური ისტორიული რომანები, როგორც იყო, მაგალითად, *ქარწაღებულნი* (*Gone With the Wind*), ე. წ. „ქალთა რომანები“ (ფანი ჰერსტის *Back Street*, რეიჩელ ფილდის *All This and Heaven Too*). ამავე ათწლეულის გავლენიანი ავტორებია არჩიბალდ მაკლიში და ორსონ უელსი.

¹ ყველაზე პოპულარულ და გავლენიან ლიტერატურულ ნაწარმოებად, რომელიც ინდივიდუალისტური პოზიციებიდან უპირისპირდებოდა სოციალისტურ/კომუნისტურ კოლექტივიზმს ეინ რენდის *The Fountainhead* (1943) ითვლება (იხ. Yannella 2011: 17- 20)..

ნაკლებად დამაჯერებლად ჟღერს უორენ ფრენჩის მოსაზრება, რომ უმუშევრობის დიდმა მასშტაბმა მწერლებსაც და მკითხველსაც დიდი დრო მისცა ჭვრეტისათვის (French 1967: 2). ლიტერატურა იმანენტურ კანონზომიერებებს უფრო ექვემდებარება, ვიდრე ისტორიულ, იდეოლოგიურ, სოციალურ, პოლიტიკურ და ა. შ. პროცესებს. ალბათ მნიშვნელოვან ფაქტორად უნდა ჩაითვალოს 1920-იანი წლების ექსპატრიატთა თაობის მრავალი წარმომადგენლის დაბრუნება ამერიკაში. ამ ათწლეულის ამერიკული ლიტერატურის მთავარი თემაა ეკონომიკური კოლაფსი და ნაციონალური დეზინტეგრაციის საფრთხე. დევიდ მინტნერის აზრით, „სამხრეთული რენესანსი“ განაპირობა იმ ფაქტმა, რომ კრიზისს სამხრეთი მომზადებული დახვდა, რადგან ისტორიის გაკვეთილები - სიღარიბე, მარცხი, ხელმოცარულობა, დანაშაულის განცდა - უკვე არაერთხელ გადაეტანა (Mintner 1994: 204).

1930-იანი წლების ამერიკული ლიტერატურის ძირითად ტენდენციებს განსაზღვრავდა ურთიერთგადახლართულ ფაქტორთა მთელი კომპლექსი, რომელიც პოლიტიკურ და კულტურულ საკითხთა ერთობლიობასაც გულისხმობს. დიდი დეპრესიის ხანის ლიტერატურული პეიზაჟის მრავალფეროვნებას ქმნის ისეთი ურთიერთსაწინააღმდეგო ტენდენციების რთული, დიალექტიკური და ამბივალენტური ურთიერთმიმართება, როგორცაა პოლიტიკური რადიკალიზმი და ე. წ. „ესკაპიზმი“, ლიტერატურული მოდერნიზმი და რეალიზმი, რეგიონალიზმი და ნაციონალიზმი, ბუნება და ადამიანი, ნოსტალგია და მომავლის იმედი. 1930-იანი წლების ამერიკული ლიტერატურის ისეთი ნიმუშები, როგორცაა ჯონ სტაინბეკის *თაგებებსა და ადამიანებზე* (*Of Mice and Men*, 1937), მისივე *მრისხანების მტევნები* (*The Grapes of Wrath*, 1939), ან თორნტონ უაილდერის *ჩვენი ქალაქი* მოწმობენ, რომ ამ ლიტერატურული ეპოქის სახელდება მხოლოდ „დიდი დეპრესიის ხანად“ ან „წითელ დეკადად“ სიტუაციის გამარტივება და ნაირგვაროვანი მხატვრული პროცესების ვიწრო ჩარჩოებში მოქცევა იქნებოდა. ვერ დავეთანხმები 1930-იანი წლების ამერიკული კულტურის ტომ ვულფისეულ შეფასებას, რომლის მიხედვითაც ათწლეულზე მეტი ხნის მანძილზე ამერიკელმა მწერლებმა შეაფერხეს თუ შეწყვიტეს მოდერნისტული მოძრაობა (ციტ. Denning 1998: 120). ამ ათწლეულს ხშირად აფასებენ როგორც მარქსისტული „სოციალური რეალიზმის“ მიერ მოდერნიზმის შევიწროვების, „უფრო მნიშვნელოვანი“ საზოგადოებრივი მიზნებისათვის „სიტყვიერი აკრობატიკისა“ და ესთეტიკური ფორმის უარყოფის ხანად (Bogardus & Hobson 1982: 3). თუმცა ეს შეფასებები მემარცხენე ინტელექტუალების მიკერძოებულ, სუბიექტურ შეხედულებებს უფრო აირეკლავს, ვიდრე ეპოქის მხატვრულ ტენდენციებს.

ლიტერატურის იდეოლოგიზაციის ამგვარ ტენდენციას უპირისპირდებოდა მოდერნისტთა ესთეტიკური ექსპერიმენტები და ხელოვნების ქმნილების თვითმიზნად, თვითკმარ ფენომენად გამოცხადება. მარქსისტი კრიტიკოსები, პირიქით, მხარს უჭერდნენ ლიტერატურას, რომელიც საყოველთაოდ გასაგები იქნებოდა რიგითი მკითხველისათვის, რომ მასში რევოლუციური, მემბოხური სულისკვეთება გაეღვივებინათ (ციტ. Mintner 1994: 185). ამ ტიპის ლიტერატურული ნაწარმოებები აქცენტს აკეთებს ინდივიდის კლასობრივი ცნობიერების ჩამოყალიბების პროცესზე. მაგალითად, გოულდის *უფულო ებრაელები* (*Jews*

Without Money, 1930) აგვიღწერს მის საკუთარ ბავშვობას, რომელმაც ლოუერ ისტ საიდში ჩაიარა სილატაკეში. საბოლოოდ იგი მარქსიზმის მიმდევარი ხდება.

ათწლეულის ყველაზე ცნობილი დრამა გაფიცვის შესახებ სცენაზე დაიდგა. ეს იყო კლიფორდ ოდეტის *Waiting for Lefty*, რომელიც მთავრდება შემახილით - "Strike! Strike! Strike!" ეს შემახილი აიტაცეს როგორც მსახიობებმა, ასევე აუდიტორიამაც. იგი შეფასდა როგორც შემახილი, საიდანაც იშვა 1930-იანი წლები ("the birth cry of the thirties") (Conn 1989: 399). პიესა ფლემშეკების საშუალებით აგვიღწერს სხვადასხვა სფეროს წარმომადგენელთა გამოცდილებას, რომლებიც ამჟამად იძულებული არიან ტაქსის მძღოლებად იმუშაონ. უკიდურესი გაჭირვება და არაადამიანური მოპყრობა მათ აიძულებს გაიფიცონ.

იდეოლოგიის მნიშვნელოვანმა როლმა ამ ტიპის პროზასა და დრამატურგიაში ე. წ. „ლიტერატურული ომები“ ('literary wars') გააღვივა. ანტიმარქსისტულად განწყობილი ლიტერატორები მკაცრად აკრიტიკებდნენ მარქსისტული დოქტრინების ლიტერატურისათვის მექანიკური მისადაგების ტენდენციას. ისეთი კრიტიკოსები, როგორც იყვნენ ფილიპ რავი და უილიამ ფილიპსი დამაჯერებლად აჩვენებდნენ, რომ ლიტერატურის კომუნიზმის პროგრამად გადაქცევის შედეგი იყო ლოზუნგური, არაორგანული მწერლობა (Wald 1982: 190).² მარქსისტმა კრიტიკოსმა, ჰიკსმა აღიარა, რომ მას დასაშვებად მიაჩნდა ლიტერატურის ასეთი იდეოლოგიური ტენდენციურობა რევოლუციური ოპტიმიზმის გასაღვივებლად (Foley 1993: 354). მას შემდეგ, რაც მემარცხენეთა ფრთაზე განხეთქილება გაღრმავდა, „მოდერნისტული ფასეულობებისადმი“ ერთგულება ექსპლიციტურ პოლიტიკურ პოზიციად ჩამოყალიბდა [Howe, 1982: 25]. მემარცხენე მწერალთა ნაწილს საბჭოთა კავშირმა იმედები გაუცრუა რეჟიმის სისასტიკით, ლეონ ტროცკის დევნითა და 1939 წელს ფაშისტურ გერმანიასთან დადებული პაქტით. ისეთმა პოლიტიკურად ანგაჟირებულმა მწერალმაც კი, როგორც იყო ჯეიმზ ფარელი, აღიარა, რომ მთელი ათწლეულის მანძილზე ისინი არასწორ გზას ადგნენ და მექანიკურად იმეორებდნენ პარტიის მზამზარეულ პოლიტიკურ ლოზუნგებსა და პროგრამებს, რაც, ფაქტობრივად, „ინტელექტუალური თვითმკვლელობა უფრო იყო, ვიდრე ინტელექტუალური თავგადასავლის ბილიკი“ [Farrel 1982: 205]. მას შემდეგ, რაც რავმა და ფილიპსმა გადაახალისეს *Partisan Review*, მოდერნიზმის დაცვა აღიქმებოდა როგორც მწერლის დამოუკიდებლობის ნიშანი, „ძველ მემარცხენეებს“ კი აკრიტიკებდნენ დოგმატური და ფილისტერული ანტიმოდერნისტული ფილოსოფიის გამო.

ასეთ ბრალდებებს გარკვეული საფუძველი გააჩნდა, მაგრამ სინამდვილეში მხატვრული ნაწარმოების შეფასების კრიტერიუმად კომუნისტური იდეოლოგიის ხორცშესხმას და მუშათა კლასის რევოლუციური სულისკვეთების გაღვივებას უფრო კრიტიკოსები მიიჩნევდნენ, ვიდრე თავად ავტორები. ბარბარა ფოლიმ და რობერტ შულმანმა დამაჯერებლად აჩვენეს, რომ ის ავტორები, რომლებიც თავიანთ ნაწარმოებებში სოციალური

² კომუნისტური მწერლობის პირველ მნიშვნელოვან ნიმუშად ამერიკის შეერთებულ შტატებში ითვლება *Proletarian Literature in the United States: An Anthology* (Granville et al. 1935). როგორც ფილიპ იანელა აღნიშნავს, ამ ანთოლოგიას ახლა სპეციალისტების გარდა აღარავინ კითხულობს. „ათ შორის, ვისა ჯერაც კითხულობენ, არიან ჯონ დოს პასოსი, ჯეიმზ ფარელი, მაიკ გოულდი, ლენგსტონ ჰიუზი, რიჩარდ რაითი და კლიფორდ ოდეტის (Yannella 2011: 14).

პოზიციის გამოხატვას ცდილობდნენ, საკმაოდ რთულ ესთეტიკურ ფორმებს მიმართავდნენ და არ შეიძლება მათი მხატვრული სამყაროს ფარგლების დავიწროვება იარლიყებით „პროლეტარული“ ან „სოციალური რეალიზმი“ [Foley 1993; Schulman 2000]. რამდენიმე მემარცხენე პოეტი, მაგალითად, მიმართავდა „მდაბალი“ ენის (რეკლამირების, ფოტოგრაფიის და ა. შ.) გამოყენების მოდერნისტულ სტრატეგიას რადიკალური პოლიტიკური პოზიციის გამოსახატად. ლენგსტონ ჰიუზი თავის ლექსში *Come to the Waldorf Astoria* (1931) ორგვერდიან რეკლამას აქცევს სატირულ მოწოდებად უსახლკაროთა და უპოვართადმი თავიანთი ძონძების ფონად ვალდორფი აირჩიონ (“choose the Waldorf as the background for your rags”) და ისაძილონ იმ ადამიანებთან ერთად, „რომლებიც თქვენი შრომით გამდიდრდნენ“ (“the men and women who got rich off of your labor” [ციტ. Schulman 2000: 266–9]). პოემა უხვად იყენებს მგზნებარე კომუნისტურ ლოზუნგებს, მაგრამ პაროდიისა და აბსურდული შეპირისპირებების გზით ჰიუზი მათ ახალ ძალმოსილებას ანიჭებს. ანალოგიურად, მურიელ რაკეისერი თავის *მკვდრების წიგნი* [*The Book of the Dead*, 1938] მიმართავს რადიკალურ მონტაჟს, რომლის საშუალებითაც ერთმანეთს უხამებს პოეტურ ენასა და ამონარიდებს ეგვიპტური *მკვდართა წიგნიდან*, რაც მხატვრულად გაცილებით უფრო შთამბეჭდავია, ვიდრე ნებისმიერი მშრალი ლოზუნგი. ლექსში ერთმანეთს ერწყმის მაღალი ხელოვნება და მემარცხენე იდეოლოგია. იმ პიესებიც კი, რომლებიც მარქსისტულ იდეოლოგიას გამოხატავდნენ, ხშირად გამოიყენებოდა მოდერნისტული ტექნიკა. მაგალითად, დრამაში *Waiting for Lefty* წაშლილია ზღვარი აუდიტორიასა და სცენას შორის, მაყურებელში მსახიობებიც ურევია, რომლებიც გამოხატავენ პროფკავშირების „ხმას“. პოლიტიკური პიესებიდან ესთეტიკური თვალსაზრისით განსაკუთრებით გამოირჩევა მაქსველ ანდერსონის *Winterset* (1935). ანდერსონი გვიხატავს პოლიტიკური მართლმსაჯულებითა და ბრუტალური ძალაუფლებით გამოწვეულ ტრაგიკულ შედეგებს. პიესა ნამდვილ ამბავს ეფუძნება - 1927 წელს გასამართლეს და სიკვდილით დასაჯეს იტალიელი ემიგრანტი ანარქისტები ნიკოლა საკო და ბართოლომეო ვანცეტი. პიესა ლექსადაა დაწერილი, პოეტური დიქცია „არარეალისტურია“, ავტორს თანამედროვე ამერიკაში შემოაქვს თავისუფალი ლექსით გამართული დიალოგები, რითაც საკო და ვანცეტის საქმეს შექსპირული მასშტაბის ეროვნულ ტრაგედიად აქცევს.

ტექსტი, რომელიც ყველაზე მეტად არღვევს მარქსისტული ლიტერატურის სტერეოტიპებს, უდავოდ არის ჯონ დოს პასოსის ტრილოგია *აშშ (U.S.A.)*. რომანებში *42-ე პარალელი* (*The 42nd Parallel*, 1930), *1919* (1932) და *დიდი ფული* (*The Big Money*, 1936) დოს პასოსი საგანგებოდ იყენებს სტრუქტურის აგების ისეთ მოდერნისტულ პრინციპებს, როგორცაა თხრობის ფრაგმენტაცია, მულტიპერსპექტიული თხრობა, მულტიქრო-ნოტოპია, სხვადასხვა სამწერლო ტექნიკის შეპირისპირება, ჟანრთა ნაირსახეობიდან აღებული რიტორიკული სტრატეგიები და კონვენციები, რომ ამერიკის მრავალხმიანობა (“sounds of America’s many voices”) (Pizer 1988). მწერალი მოგვითხრობს თორმეტი პერსონაჟის ცხოვრების ამბავს პირველი მსოფლიო ომიდან დიდ დეპრესიამდე; მათი სიუჟეტური ხაზები მხოლოდ ზოგჯერ იკვეთება, მაგრამ, როგორც „მაფებს ამერიკულ გობელენში“, მათი ცხოვრების ამბებს ფონად გასდევს ამერიკის ისტორიის ოცდაშვიდი ისეთი რეალური ფიგურის ბიოგრაფიები,

როგორცაა, მაგალითად, პრეზიდენტი ვუდროუ უილსონი, არქიტექტორი ფრენკ ლოიდ რაითი, სოციალისტი იუჯინ დებსი და სხვ. ტრილოგიის 68 თავი სრულიად განსხვავებული ტექნიკითაა დაწერილი - აქ წარმოდგენილია საგაზეთო სტატიების სათაურების კოლაჟები, პოპულარული სიმღერებისა თუ საჯარო გამოსვლების ტექსტები, რაც ხშირად ქაოტურობის შთაბეჭდილებას იწვევს, როგორც „ვერბალური ექვივალენტი იმისა, რაც უყურადღებო მნახველმა შეიძლება აღიქვას კინოჟურნალიდან“ [McDonald 2007: 72]. ორმოცდათერთმეტი თავი დაწერილია ტექნიკით, რომელსაც თვით დოს პასოსი „კამერის თვალს“ (‘the Camera Eye’) უწოდებდა - ეს იყო მოდერნისტული ექსპერიმენტი, რომელიც მიზნად ისახავდა ეპოქაზე ინტროსპექტული და პოეტური მედიტაციების გადმოცემას ცნობიერების ნაკადის ტექნიკის, დაუსრულებელი წინადადებებისა და ინტენსიური სუბიექტურობის საშუალებით. თხრობის ყადის ყოველი ცვლილება იწვევს ნარატივის რღვევას, ხოლო ამგვარი ფრაგმენტაცია ზედმიწევნით ზუსტად გამოხატავს იმდროინდელი ამერიკის საზოგადოებრივი ცხოვრების ქაოტურობასა და შინაგან წინააღმდეგობებს. ეს ყოველივე, საბოლოო ჯამში, „ამერიკელი ერის დაკნინების“ ეფექტს ქმნის [Conn,1989:408]. ტრილოგიის გამჭოლი თემაა ადამიანური ღირსების გაყიდვა მატერიალური კეთილდღეობის მოსაპოვებლად. მწერალი გვიჩვენებს, თუ როგორ ამსხვრევს რეალობა იმ იმედებსა და იდეალებს, რომლებიც ამერიკული ოცნების კონცეპტს უკავშირდება. საბოლოო ჯამში, შეიძლება ითქვას, რომ ტრილოგიის შემადგენელი რომანების ფორმა ზუსტად მიესადაგება დოს პასოსი პოლიტიკურ პერსპექტივას.

1930-იან წლებში იქმნება მემარცხენე იდეოლოგიის გამომხატველი საკმაოდ მდიდარი და მრავალფეროვანი ლიტერატურა, რომელიც ფორმის თვალსაზრისით მოდერნიზმს კი არ უპირისპირდება, არამედ, პირიქით, თვითონ განიცდის მოდერნისტული ენობრივ-სტილური და ტექნიკური ექსპერიმენტების ზეგავლენას. ამ ლიტერატურის ნაწილი მარქსისტულ იდეოლოგიას გამოხატავს, ხოლო მეორე ნაწილი ტრადიციული ამერიკული რადიკალიზმის რეკონფიგურაციას ახდენს. მემარცხენეთა დის-კურსი და პოეტიკა იმ მწერლებზეც კი ახდენდა გარკვეულ გავლენას, რომლებიც თავიანთი იდეოლოგიით საკმაოდ შორს იდგნენ მემარცხენეობისაგან. აქ თუნდაც მხოლოდ უოლეს სტივენსისა ფრენსის სკოტ ფიცჯერალდის დასახელება იკმარებდა, რომელიც *ნაზია ლამეში* მარქსის მოძღვრებას საკმაოდ მაღალ შეფასებას აძლევს.

1930-იანი წლების ამერიკულ ლიტერატურაში აქტუალურია „გადამდნობელი ქვაბის“ (Melting Pot) კონცეპტი როგორც ამერიკის მეტაფორა. ამ ტიპის ლიტერატურა მოგვითხრობს სხვადასხვა ეთნიკური წარმომავლობის ემიგრანტების ამერიკანიზაციის შესახებ. ასეთია, მაგალითად, ფარელის ტრილოგია *Studs Lonigan*, პიეტრო დი დონატოს *Christ in Concrete* (1939) და სხვ. ამ ემიგრანტულ საგებში თუ „გეტოს პასტორალებში“, როგორც მათ ზოგჯერ უწოდებენ, ასახულია, თუ როგორ იმსხვრევა ამერიკული ოცნების ნაივური რწმენა პირველი თაობის ემიგრანტებში დიდი დეპრესიის დროს. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ებრაულ-ამერიკული ლიტერატურა. ასპარეზზე გამოდიან ისეთი ახალი მწერლები, როგორცაა ნელსონ ალგრენი, ისიდორე შნაიდერი, პოლ გუდმენი და დანიელ ფუქსი. მაიკლ გოლდის *უფულო ებრაელებში* (1930) სეკულარული ტონი დომინირებს -

მჩაგვრელი სისტემის წინააღმდეგ ბრძოლის გზად რადიკალიზმი და სოციალური რეფორმა დასახული და არა - იუდაიზმი. რომანში *Call It Sleep* (1934) ჰენრი როთი მიმართავს ცნობიერების ნაკადის ტექნიკას, რათა გამოიკვლიოს, თუ რა გავლენას ახდენს გეტოში ცხოვრება მგრძნობიარე ბუნების ადამიანებზე. როთის პროზის სტილი ასევე ცდილობს მოიხელთოს “melting pot”-ის დამაბნეველი მულტილინგვისტური გარემო. მისი პერსონაჟები გაორებული არიან ამერიკული ოცნების დაპირებებსა და სიდუხჭირით გამსჭვალულ ურბანულ ყოფას შორის. საჭირო იყო მანამდე ნიველირებული რასობრივი და ეთნიკური პრობლემების წინა პლანზე წამოწევა, რომ ამერიკელი ერის ცნება უფრო მრავლისმომცველი გამხდარიყო.

ათწლეულის აფრო-ამერიკელი მწერლების შემოქმედებაშიც თავს იჩენს რასიზმისა და კულტურული იდენტობის საკითხების დრამატიზაციის ტენდენცია. ასეთია, მაგალითად, ლენგსტონ ჰიუზის *Not Without Laughter* (1930), კლოდ მაკკეის *Banana Bottom* (1933), ჰიუზის მოთხრობების კრებული *The Ways of White* (1933). ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა რიჩარდ რაითის *Native Son* (1940), სადაც მთელი სიმწვავეთ დგას აფრო-ამერიკელთა კულტურული და ეთნიკური იდენტობის საკითხი, ასევე რასობრივი დისკრიმინაციის პრობლემა.

ამავე დროის ამერიკულ ლიტერატურაში ასევე იკვეთება უფრო ფართო შენაკადი, რომელიც ერთგვარი რეაქციაა დეპრესიის ხანის კულტურის „ესკაპისტურ“ ელემენტებზე. მაგალითად, ფოლკნერის *აბესალომ, აბესალომ!* (*Absalom, Absalom!*, 1936) შეგვიძლია გავიაზროთ როგორც ერთგვარი მოდერნისტული რეაქცია დეტექტიური და ისტორიული პროზის „ესკაპისტურ“ ელემენტებზე. ქვენტინ კომპსონის მიერ ტომ სატპენის აღზევებისა და დაცემის მიზეზების ძიება გამოავლენის, რომ სატპენის მთელ ამბავს და საერთოდ სამხრეთის ისტორიას საფუძვლად უდევს თეთრკანიანთა აღმატებულობის რასისტული კონცეფცია [Singal 1997]. ამ ამბავში ქვენტინი ისეთ გამოსავალს ვერ ხედავს, რომელსაც აწმყოში სათანადო შედეგები არ მოჰყვება. საერთოდ 30-იანი წლები უაღრესად ნაყოფიერი პერიოდია ფოლკნერის შემოქმედებაში. 1929-1942 წლებში იგი ქმნის რამდენიმე რომანსა და მოთხრობების კრებულს, სადაც ასახულია მონათმფლობელობითა და სამოქალაქო ომით გამოწვეული დაუსრულებელი პრობლემები, ოჯახური, სოციალური და რასობრივი ურთიერთობების საკითხები. ამ პერიოდის მისი მთავარი ნაწარმოებებია: *ხმაური და მძვინვარება* (*The Sound and the Fury*, 1929); *სული რომ ამომდიოდა* [*As I Lay Dying*, 1930]; *სავანე* [*Sanctuary*, 1931]; *აგვისტოს ნათელი* [*Light in August*, 1932]; *აბესალომ, აბესალომ!* [*Absalom, Absalom!*, 1936]; *ჰამლეტი* [*The Hamlet*, 1940]; *ჩამოვედ, მოსე* [*Go Down, Moses*, 1942]. ამ ნაწარმოებებში ერთმანეთშია გადახლართული სამხრეთის წარსული და აწმყო, მითი და ისტორია, და ეს ყველაფერი უაღრესად რთულ, კომპლექსურ მხატვრულ მთლიანობას ქმნის. უნდა აღინიშნოს, რომ ის სოციალური პრობლემები, რომლებსაც ფოლკნერი ამუშავებს, იმდენად დიდი დეპრესიის გამოძახილი კი არ არის, რამდენადაც მისისიპის შტატის ისტორიული სინამდვილისა თუ თანამედროვეობის, რადგან ეს შტატი ისტორიულად თითქმის ყოველთვის ღატაკი იყო.

რომანში მომაკვდავი რომ ვესვენე ვრცლად გვიხატავს ღარიბი სოფლელი ადამიანების აზროვნების პროცესებსა და ყოფა-ცხოვრებას. აგვისტოს ნათელში, გარდა იმისა რომ ძალიან დიდი ოსტატობით გამოხატავს ადამიანის ცნობიერების სიღრმეებს, ძალიან დამაჯერებლადაა წარმოდგენილი სოფლის ხალხური კულტურა. *ჰამლეტი*, სადაც სოფელი რამდენადმე კომიკურ ჭრილშია დანახული, ე. წ. სნოუპსების ტრილოგიის პირველი რომანია.

დიდი დეპრესიის პერიპეტეიები ნაკლებად აირეკლა ისეთი ცნობილი ავტორების 30-იანი წლების შემოქმედებაში, როგორცაა ფიცჯერალდი, ერნესტ ჰემინგუეი და ედით უორტონი. 1930-იან წლებში მწერალთა ინტერესი ზოგადსაკაცობრიო პრობლემატიკისა თუ უნივერსალური თემებისადმი ხშირად იძენდა პოლიტიკურ განზომილებას, მაგრამ მნიშვნელოვან მხატვრულ ქმნილებებში მათ ვერასოდეს ჩრდილავდა პოლიტიკური დოქტრინების გამოხატვა.

ამრიგად, დიდი დეპრესიის მხატვრული გამოხატვის ფორმები 1930-იანი წლების ამერიკულ ლიტერატურაში საკმაოდ მრავალფეროვანი და რთულია. ათწლეულის საკმაოდ ჭრელი ლიტერატურული პეიზაჟის ანალიზი აჩვენებს, რომ ამ თვალსაზრისით რამდენიმე ძირითადი ტენდენციის გამოკვეთა შეიძლება: პროლეტარული პროზა; რეალისტური ნაკადი; მოდერნისტული ნაკადი; რეგიონალიზმი/სამხრეთის რენესანსი; ჰარლემის რენესანსი; „ესკაპიზმის“ ტენდენცია; „ეთნიკური“ (აფრო-ამერიკული, ებრაულ-ამერიკული და სხვ.) ლიტერატურა

ეს ტენდენციები, რაოდენ ურთიერთსაპირისპირო მხატვრულ-ესთეტიკურ პარადიგმასაც უნდა ეკუთვნოდნენ, სულაც არ არიან ერთმანეთისაგან მკვეთრად გამიჯნული; პირიქით, ხშირ შემთხვევაში ისინი ურთიერთზემოქმედებენ, ერთმანეთში იჭრებიან და ერთობლივად ქმნიან 1930-იანი წლების ამერიკული ლიტერატურის საკმაოდ ჭრელ, მაგრამ ამავედროულად ერთიან სურათს.

ლიტერატურა:

1. Bogardus, Ralph & Fred Hobson (eds.). (1982): *Literature at the Barricades: The American Writer in the 1930s*. Tuscaloosa: University of Alabama Press.
2. Conn, Peter. (1989): *Literature in America: An Illustrated History*. Cambridge: Cambridge University Press.
3. Denning, Michael. *The Cultural Front: The Laboring of American Culture in the Twentieth Century*. London: Verso, 1998.
4. French, Warren. (1967): *The Thirties: Fiction, Poetry, Drama*. Deland: Everett Edwards.
5. Mintner, David. (1994): *A Cultural History of the Novel: Henry James to William Faulkner*. Cambridge: Cambridge University Press.
6. Singal, Daniel. (1997): *William Faulkner: The Making of a Modernist*. Chapel Hill: University of North Carolina Press.
7. Yannella, Philip R. (2011): *American Literature in Context After 1929*. Edinburgh: A John Wiley & Sons.

Gvantsa Chikobava

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University

The Thirties: Great Depression and American Literature

Abstract

American literature in the 1930s was heavily influenced by the era of Great Depression – deep political, economic and financial crisis found variant representations in American prose, poetry and drama. Despite the crisis, writing itself flourished. New plays were staged by Eugene O’Neill, Clifford Odets, Maxwell Anderson, Thornton Wilder and William Saroyan – playwrights whose work is regarded as the nation’s greatest dramatic achievements. The decade is also often described as one of the great ages of the novel, encompassing the best works of John Steinbeck, William Faulkner, John Dos Passos and Zora Neale Hurston among others. Langston Hughes, Muriel Rukeyser, Kenneth Fearing and William Carlos Williams were among those making significant contributions to American poetry.

Vitality in literature cannot, however, be related simply to the issues raised by the Depression. The imperatives and impulses which drove Americans to write were as diverse in the 1930s as in any other decade. Focusing on the ways in which matters of radical politics, national identity and ‘escapist’ culture were examined within contemporary literature, this paper discusses how authors were pulled in various directions at once: political radicalism vs escapism; literary modernism and theatricalism vs realism; region vs nation; man vs nature; and nostalgia vs hope for the future. Versatility of the literary landscape reminds us not to reduce the literary 1930s to simplistic notions of the ‘Depression Era’ or the ‘Red Decade’.

Key words: Great Depression, Southern Renaissance, literary modernism, melting pot, escapism